

MINISTRY OF METEOROLOGY,
ENERGY, INFORMATION, DISASTER
MANAGEMENT, ENVIRONMENT,
CLIMATE CHANGE AND
COMMUNICATIONS (MEIDECC)
NUKU'ALOFA, TONGA

Koe fakamatala tokateu ki he fa'ahi Ta'u Afā 2019-2020 ma'a Tonga

(17 'Oktopa 2019)

Fakafuofua ki he fa'ahi ta'u Afā 2019-2020

Koe fakafuofua ki he ngaahi saikolone fakatalopiki 'e malava ke hoko 'i he fa'ahi ta'u afaa 2019/20 'e 'i he 'avalisi angamaheni (Avalisi ki he afaa 'e 1 kihe 2). Fakatatau ki he ngaahi lekooti 'i he kuo hili 'e mei natula tatau e fa'ahi ta'u afaa 2019/20 mo e fa'ahi ta'u afaa 'e 12 kimu'a talu mei he fa'ahi ta'u afaa 'o e 1969/70. 'Aia ko e fakafuofua ki he 2019/20 'oku ma'olunga 'aupito e faingamalie ia ke hoko ha afaa 'e 1 pea ko e lahi taha kuo a'u kiai he kuohili iha fa'ahi ta'u pehe ni ko e afaa 'e 4.

Koe faingamalie ke hoko ha saikolone malohi 'e 1 'i he fa'ahi ta'u afaa 2019/20 'oku lahi ange (Faingamalie ke hoko 'oku 'i he 85%). Koia 'oku fiema'u ia ke fai ha teuteu lahi.

Lolotonga e hoko e ngaahi matangi 'e 'iai ngaahi 'ao'aofia pea mo 'uha lalahi 'e malava ke hoko 'o makatu'unga mei ai ke ne uesia 'a Tonga ni 'o malava ke hoko ai ha tafea pea mo ha aake malohi mai ae peau mei tahi ki he ngaahi feitu'u 'oku ma'olalo ange pea mo ofi ki he ngaahi mataafanga.

Ko e fakafuofua ki he halanga 'o e ngaahi afaa 'i he 2019-20 'e kei lahi ange pe faingamalie ke hu'u mei Fisi (42%), mei he hihifo (29%), mei 'elia 'o Ha'amoā (16%) pea mei he Tokelau (13%).

'Oku 'iai e fakafuofua ko e ngaahi matangi 'e lahi ke fa'u 'i he fakahahake 'o Fisi pea koe fo'i saikolone 'e 5 ki he 8 'e malava ke hoko 'i he Pasifiki 'i he 2019-20 pe ko e 2 ki he 4 ai ke a'u ki he afaa malohi (Kalasi 3 ki he 5).

Ko e fa'unga koia e mafana mo e tu'unga 'o e 'ea 'i he lolotonga ni, 'oku 'iai e fakafuofua na'a kamata ke 'asi mai e ngaahi saikolone 'i he 'elia 'o e Pasifiki he laine 'o e uluaki uike ki he kongaloto 'o Tisema 2019.

Ko e fa'ahi ta'u Afā 2019-2020

Koe fa'ahi ta'u afaa 2019/20 'oku kamata faka'ofisiale ia 'i he 'aho 1 Novema 2019 pea ngata mei he 'aho 30 'Epeleli, 2020. 'Oku mahui'nga foki ke fakatokanga'i ange 'oku malava pea na'e 'osi 'i ai pe 'a e ngaahi saikolone fakatalopiki 'e ni'ihiki kuo 'osi hoko 'i tu'a mei he fa'ahi ta'u afaa 'oku tau angamaheni ki ai, 'o hange koe saikolone fakatalopiki koia Ko "Keli" 'a ia na'a ne uesia 'a e Tokelau 'o e 'otu Tonga 'i Sune 1997. Koe vaha'a taimi 'oku fa'a lahi taha ke hoko ai 'a e ngaahi saikolone fakatalopiki 'i Tonga ni ko Sanuali ki Ma'asi, kae tau tefito ki he mahina ko Fepueli.

Koe tu'unga lolotonga 'o e El Nino 'oku ha mahino mai 'oku si'i ke 'iai ha faingamalie ke hoko ha El Nino lolotonga 'e fa'ahi ta'u afaa.

Koe ngaahi Saikolone fakatalopiki na'a ne uesia 'ae 'Otu Tonga ni 'i he kuohili 'a 'ia oku meimei ke sipinga tatau pea moe tu'unga 'oe fakamatala'ea ki he fa'ahi ta'u afaa 2019/20.

Fa'ahi ta'u Afaa	Lahi 'oe Saikolone fakatalopiki na'e hoko	Lahi 'oe Saikolone fakatalopiki malohi (kalasi 3 pe toe malohi ange) na'e hoko
1978-79	3	1
1980-81	3	0
1981-82	1	1
1989-90	2	1
1990-91	1	1
1992-93	4	1
1993-94	1	1
1996-97	3	1
2001-02	1	1
2003-04	1	1
2012-13	1	0
2013-14	2	1
Average	1.92	0.83

Tepile 1: Koe ngaahi fua oe mafana 'oe ngaahi konga tahi 'oku ne faka'ilonga mai mei ai koe fa'ahi ta'u afaa 2018/19 'oku meimei ke fekainga'aki pe fai tatau ki he ngaahi fa'ahi ta'u afaa 'e 10 'i he kuohili: 1978/79, 1980/81, 1981/82, 1989/90, 1990/91, 1992/93, 1993/94, 1996/97, 2001/02, 2003/04, 2012/13, 2013/14.

Ko e ngaahi uesia 'e ala ke hoko ki he ngaahi sekitoa 'e ni'i hi 'i he fa'ahi ta'u afaa 2019/20:

1. Sekitoa 'oe Ngoue

'E malava ke uesia lahi ange 'ae sekitoa ngoue 'i he lahi ange faingamalie ki ha afaa malohi he ta'u ni. 'E lava ke uesia heni e ngaahi ngoue hange koe siaine moe mei.. Kataki fetu'utaki ki he Potungau Ngoue (MAFFF) ki ha fale'i fekau'aki moe ngaahi ngaue ke fakahoko kimu'a he taimi afaa.

2. Sekitoa 'oe ma'u'anga Vai

'Oku 'iai e tui 'e si'isi'i pe uesia ki he mau'angavai tuku kehe kapau 'e 'iai ha afaa malohi kene 'uli'i e mau'angavai .

3. Sekitoa 'o e Mo'ui

'E malava ke uesia 'ae kakai 'oe fonua mei he fokoutua pe koe ngaahi mahaki felave'i mo e uesia e mau'anga vai I ha hoko ha Matangi malohi

4. Sekitoa ki he ngaahi Ngaue'anga Lalahi

Lahi ange 'ae faingamalie ke uesia 'ae ngaahi fale nofo'anga 'oku vaivai pea'ikai langa fakatatau ki he lao 'I he lahi ange faingamalie ke hoko ha afaa lahi 'i he fa'ahi ta'u afaa ko'eni

5. Sekitoa 'o e Takimamata

'E malava ke uesia lahi ange sekitoa ni tupu mei ha afaa lahi

6. Sekitoa 'oe Toutai

Totonu ke tuunga lelei pe toutai valu 'o makatuunga 'i he si'isi'i pe faingamalie ke hoko ha EL Nino lolotonga e fa'ahi ta'u afaa.

7. Sekitoa ki he ngaahi Sevesi Tefito

'E malava ke uesia lahi 'ae ngaahi ngaue moe seevesi 'uhila, fetuutaki pea moe vai.'E tamate'i atu e ma'uanga 'uhila i ha a'u e malohi kihe 40knots

8. Sekitoa 'oe Fefononga'aki

'E lahi ange fangamalie ke uesia e fefolau'aki fakalotofonua tatau pe tahi mo e 'ea 'i he faahi tau 'afaa ko'eni.

Tokateu ma'u pe

'Oku mahuinga ke fai hano tokangaekina 'a e fakamatala fakasaikolone koeni ki he fa'ahi ta'u afaa 2019-20 ki he kotoa e kakai 'oe fonua. Ke tau tokateu pea mo mateuteu ma'u pe, pea ke tau tuku taimi pea mo fakafanonogo ki he ngaahi fakamatala'ea, koe ngaahi fakatokanga pea moe fakamatala fakasaikolone 'i he taimi oku tuku atu ai mei he va'a vakai matanagi 'a Tonga, Potungauae 'ae MEIDECC.

Pea koe fakamatala koeni koe fakamatala fakaofiofi pe mo fakafuofua.

'E tuku atu e fakamatala hoko 'i konga ki mui 'o Sanuali 2020.

-Ngata'anga-